

Dialog z wierszem.... „Pokolenie (Do palców przymarżyły struny)“ K. K. Baczyńskiego

Opracowanie:

dr Anna Szyntor-Bykowska
nauczycielka języka polskiego
w VII Liceum Ogólnokształcącym
im. K.K. Baczyńskiego w Szczecinie

Spotkanie z poezją to rodzaj rozmowy, wymiany doświadczeń i opinii. Pokażmy więc naszym uczniom, jak prowadzić taki dialog z wierszem. Utwór poetycki stawia pytania, ale również na pytania odpowiada. Relacje osobowe w poezji odgrywają ogromną rolę. Można by zaryzykować stwierdzenie, że stanowią jej istotę, element, bez którego zdefiniowanie utworu poetyckiego albo odróżnienie go chociażby od epiki jest niemożliwe. Istota ta polega przede wszystkim na kontakcie między tym, który chce coś przekazać, a odbiorcą. Dlatego dawanie uczniom możliwości „rozmowy z wierszem” i pokazywanie, że poezja nie jest tworzywem anonimowym, z pewnością ułatwi nasze szkolne rozmowy z uczniami. Dodajmy, że oczywiście w komunikacji literackiej nie chodzi wyłącznie o to, by przekazać to, co nazywamy „treścią” czy informacją, bo przecież *komunikując siebie, dzieło literackie pozostaje w stałej komunikacyjnej gotowości i nie zużywa się, zakłada nieustanne odnawianie czynności komunikowania*¹. Nie zawsze możemy bezpośrednio i jednoznacznie określić sens utworu poetyckiego, ale właśnie w tej tajemnicy i nieprzewidywalności ukryta jest największa wartość liryki. Poetyckie rozważania na lekcjach języka polskiego staram się porządkować według czterech aspektów czytania poezji wyznaczonych przez Stanisława Bortnowskiego, by wszystkie one znalazły swoje odbicie w moich rozmowach z uczniami. Są to:

- 1) sfera intelektu (czytamy, by zastanowić się nad światem, nad przyrodą, nad człowiekiem, by skupić się wewnątrz, przekroczyć banalność, odkryć komplikację znaczeń);
- 2) sfera uczuć (czytamy, by przeżyć coś, poddać się nastrojowi, egzaltacji, tęsknocie, miłości, nienawiści, patosowi, humorowi, czułości, podziwowi);
- 3) sfera imaginacji (czytamy, by rozwinąć wyobraźnię, wyrwać się z rutynowych skojarzeń, przekroczyć granice nieprzekraczalne w opisie rzeczy i ludzi);
- 4) sfera tworzywa (czytamy, by zobaczyć, jak funkcjonuje w poezji słowo, jak się przeistacza, przebarwia, różnicuje i pęka)².

Dlaczego Baczyński? Bo *każdy jego utwór jest apelem* – osobistym, obrazowym i niebanalnym. Dla nas, polonistów, poezja wspomnianego artysty stanowi często punkt wyjścia do rozważań o lirycznych opisach wojennej pożogi. Dla wielu to właśnie Baczyński jest najważniejszym poetyckim przedstawicielem Pokolenia Kolumbów. Przecież jedną z najbardziej charakterystycznych cech twórczości tego autora jest uobecnienie jego samego w utworach. Silne brzmienia uczuciowe i to, co Stefania Skwarczyńska nazywa *piętnem*

¹ M. Głowiński, *Prace wybrane, Tom III*, Kraków 1998, s. 25–26.

² S. Bortnowski, *Przewodnik po sztuce uczenia literatury*, Warszawa 2005, s. 229.

osobowym w dziele literackim, stanowią wyróżniające cechy poezji Baczyńskiego. Jego utwory oparte są głównie na eksponowaniu subiektywnego spojrzenia artysty i interpretacji świata. Dlatego właśnie ta twórczość stanowi doskonały materiał do opisu przeżyć i doświadczeń pokolenia wojny. Przejdźmy zatem do lekcji.

Cele lekcji:

- zapoznanie uczniów z biografią poety;
- doskonalenie umiejętności analizy warstwy przedstawionej utworu lirycznego;
- rozpoznawanie środków języka poetyckiego;
- doskonalenie umiejętności odczytywania znaczeń dzieła poetyckiego;
- doskonalenie umiejętności analizy, uogólniania, formułowania wniosków.

Metody pracy:

- heureka;
- metoda problemowa.

Materiały pomocnicze:

- tekst wiersza;
- zdjęcia i grafiki.

Spotkanie z dziełami poety należałoby zacząć od krótkiej pogadanki na temat biografii twórcy, wykorzystując na przykład oryginalne zdjęcia bliskich autora i jego samego. Poniżej kilka przykładów.

Zdjęcia dzięki uprzejmości Pani Cecylii Judek (Książnica Pomorska)

Stanisław August Baczyński (1890–1939), ojciec poety

Stefania Baczyńska (5.12.1889–15.05.1953 r.), matka poety

Krzyś w 1922 r.

Krzyś Baczyński z książką.

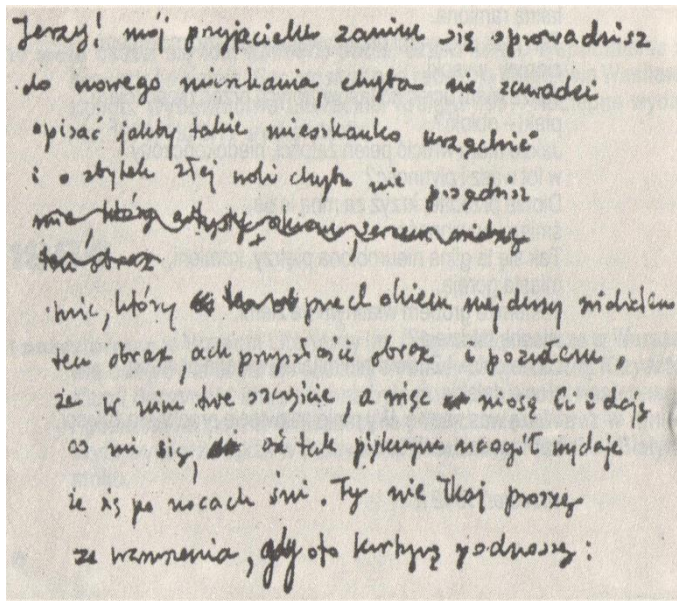
1938 r. – Baczyński zadebiutował w czasopiśmie „Strzały”
(Stowarzyszenia „Spartakus”).

1 grudnia 1941 r. – Baczyński poznał Barbarę Drabczyńską.

Baczyński z matką i żoną.

Rękopis Baczyńskiego. Początek wiersza-listudo

Jerzego Andrzejewskiego, którego poznał wiosną 1941 r.

Do pracy z moimi uczniami wybrałam wiersz *Pokolenie*, który może być punktem wyjścia do dalszych rozważań nad literaturą czasów wojny i okupacji.

Przebieg lekcji:

1. Rozpoczynamy od głośnego odczytania wiersza i podania daty jego powstania (listopad 1941 roku). Następnie prosimy uczniów o listę skojarzeń związanych z sytuacją podmiotu lirycznego w utworze. Przewidywane pytania:

- Dlaczego wiersz jest intrygujący?
- Co stanowi o jego niedostępności?
- Do jakiego pory roku nawiązuje treść utworu i dlaczego?
- Do jakiej odpowiedzi doprowadzi analiza utworu?

Zapisujemy temat lekcji: Dialog z wierszem.... *Pokolenie (Do palców przymarzły struny)* K. K. Baczyńskiego.

2. Kolejną część lekcji rozpoczynamy od postawienia problemu: dlaczego poeta nie przedstawił w sposób jednoznaczny prezentowanej sytuacji? Co może nas intrygować, zastanawiać? Prosimy uczniów o stworzenie krótkich tekstów przez dokończenie zdań (sfera intelektu):

Zastanawiam się, dlaczego.....

Kto/co.....

Intryguje mnie, że.....

Nie rozumiem, co znaczy.....

Myślę, że wiersz.....

Wybrani uczniowie prezentują swoje teksty. Po tej części zbieramy wnioski, przywołując temat lekcji: podmiot liryczny to przedstawiciel straconego pokolenia, który kreuje w utworze pesymistyczną wizję świata ogarniętego/skutego wojną/zimą.

3. Kolejny etap „rozmowy z wierszem” to wynotowanie na tablicy słów kluczy, pól semantycznych, które są najistotniejsze dla sensu wiersza. W naszym przypadku będą to pojęcia: *dorastanie, dojrzewanie*. Prosimy uczniów, by wybrali z wiersza określenia, które odnoszą się do podanych pojęć (sfera uczuć i imaginacji). Przewidywane odpowiedzi: *tak się dorasta do trumny, na grobie pieśni własnych, ziemia tak bólem dojrzewa*. Wspólnie ustalamy, że dojrzewanie w utworze nie jest synonimem beztrioskiej młodości i wolności. Oznacza ono bowiem dorastanie do śmierci i unicestwienia.

4. Następnie rozważmy, jaką sytuację w związku z motywem zimy przedstawia utwór. Cytaty zapisujemy w tabeli:

wojna	zima
<i>Tak się dorasta do trumny</i>	<i>Do palców przymarzły struny</i>
<i>rzeki ognia</i>	<i>rzeki (...) ścięte krą purpurową</i>
<i>sen (...) straszy obciętą głową</i>	<i>W mrozie świat jest jak z trocin sypki</i>
<i>ziemia tak bólem dojrzewa</i>	<i>To śnieg, to nie serce tak skrzypi.</i>
	<i>To soli kulki z nieba?</i>

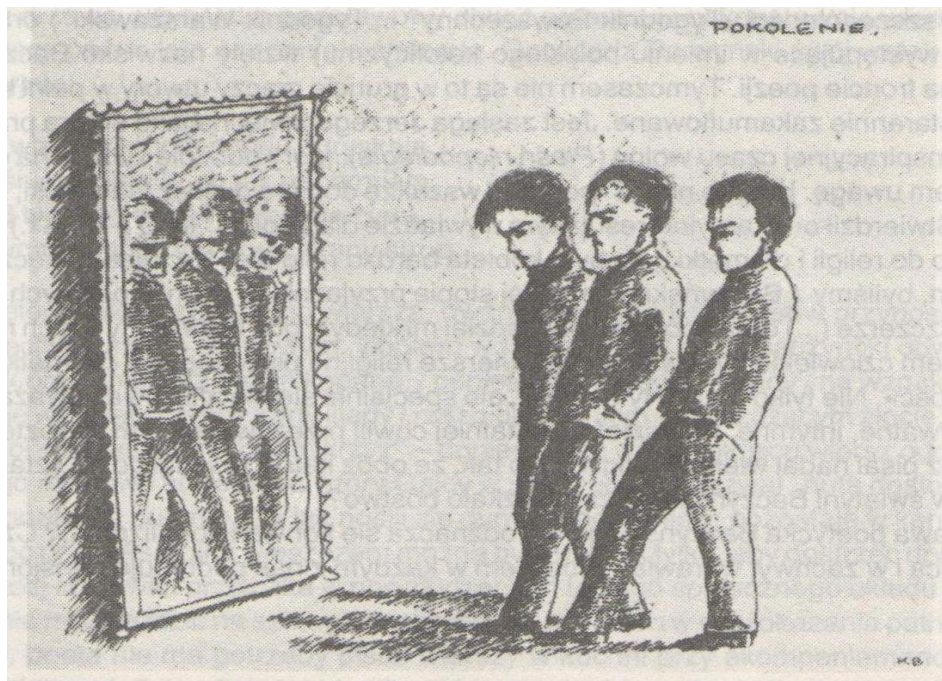
Wniosek: opisywany świat został zaatakowany przez wojnę, tak jak przyroda zostaje zaatakowana przez zimę – wojna i zima to żywioły, nad którymi nie można zapanować, ich siła i bezwzględność powodują śmierć i zniszczenie, rzeczywistość ulega rozpadowi.

5. Przedostatnią część lekcji stanowią rozważania dotyczące sfery tworzywa. Prosimy naszych uczniów o wskazanie środków stylistycznych, które kreują nastrój w utworze, budują atmosferę zagrożenia wszechogarniającym zniszczeniem i śmiercią. Przewidywane odpowiedzi:

- epitety wraz z wyrazami określonymi (*cienki krzyk, stężały orzech*);
- porównania (*świat jest jak z trocin sypki, sen jak pochodnia*);
- metafory (*cienki krzyk roślin, rzeki ognia ścięte krą purpurową*);
- pytania retoryczne, których celem jest ukazanie niezgody na otaczającą rzeczywistość.

6. Do kolejnego fragmentu lekcji wykorzystajmy zdjęcie rysunku K. K. Baczyńskiego *Pokolenie* z 1940 r.

Prosimy uczniów, by wspólnie zastanowili się nad związkami między treścią wiersza a przedstawioną grafiką. Przewidywane pytania:

- Czy przedstawiony rysunek jest intrygujący? W czym tkwi jego niedosłowność?
- Co stanowi element wspólny treści wiersza i grafiki?
- W jaki sposób poeta ukazał tragizm pokolenia młodych w wierszu i na rysunku?

7. Na zakończenie lekcji zbieramy wnioski i ustalamy, że wiersz *Pokolenie* to bardzo przejmująca i emocjonalna wizja świata i wojennego pokolenia, którego przedstawicielem jest sam K. K. Baczyński.

Kiedy rozpoczynam z młodzieżą pracę z poezją, podkreślam, że rola czytelnika jest najważniejsza i że nie powinniśmy bać się poezji. To właśnie słuchacz jest tym, który odbiera, interpretuje i kreuje. A każde dzieło, w tym wypadku wiersz, jest pewnego rodzaju spotkaniem dwojga początkowo obcych sobie ludzi.